

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת בחמה ליבוביץ. שנת העשרים ושמונה

כי-תבוא (משכ"ט)

"ו כ"ו א"י-י"א

מצות מקרא בכורים

א. שאלה כללית.

שים לב:

- (1) א' והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלוהיך נותן לך...
- (2) ב' ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצו אשר ה' אלוהיך נותן לך.
- (3) ג'... כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו.
- (4) ד' וידעו אותנו המצרים ויעבדנו ויתנו עלינו עבודה קשה.
- (5) ה' ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת.
- (6) ו' יעתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי...
- (7) ז' ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה'...

בברך: "בין עם לארצו" לפ' ט: הוא, האלוהים, הוא הנותן. גם כאן כמו במקומות רבים במקרא, מתבלט העיקר ע"י זה, שבפרק הכולל את המצוה ואת התפילה חוזר שבע פעמים הפעל "נתן". היינו, שלוש הפעמים הראשונות ושלוש הפעמים האחרונות מכוונות המלים למתנת אלוהים לישראל; ואילו בין אלה לאלה נמצא "נתן" מוזר, ודאי לא כדי להשלים את מספר השבע בלבד, אלא קודם כל כדי להמחיש ביותר את הרקע השלילי שמאחורי הנתנה האלוהית. המצרים הם ש"נתנו עלינו עבודה קשה".

מסוג זה היא ה"נתיבה" ההסטורית של עולם הגויים לישראל, נתיבת אלוהים משחררת אותו ממנה.

1. מהו - לפי רבוי זה של מלת "נתן" בפרשתנו - הטעם של מצות הבאת בכורים?
2. מהו הטעם להזכרת שעבוד מצרים לפי הפירוש המקובל ומהו טעמה לפי דברי בובור?
3. הידועים לך עוד מקומות בתורה במ חוזרת המלה העיקרית ("המלה המדריכה") שבע פעמים?
4. מה היא המלה האחרת שגם היא חוזרת ונשנית פעמים רבות ב-י"א פסוקים אלה - ומה משמעותה של חזרה זו על אותה מלה?

ב. בטעם 'מצות מקרא בכורים'

רמב"ם מורה נבוכים מאמר ג' פרק ל"ט

... התרומה והחלה והבכורים וראשית הגז, שהוא ליתן ראשית כל דבר לשם, לחזק מדת הבדיבות ולמעט תאות המאכל וקנות הממון. ... אבל מקרא בכורים יש בו מדה העונה גם כן, שהוא לוקח סל על כתפיו ומודיע חסדי ה' וגמולותיו, להודיע לבני האדם, שמעבודת ה' הוא, שיזכור האדם עתות צרתו ועניני מצוקותיו כשירחיב ה' לו; וזאת הכוונה חזקה אותה התורה במקומות רבים: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", מפני שפחד מן המדות המפורסמות לכל מי שגדל בעטר ובנחת, ר"ל הבעיטה והגאווה ועזיבת הדעות האמיתיות, (דב' ח' י"ב) "פן תאכל ושבעת... עד סוף פ' י"ז" וכן (דב' ל"ב) "וישמע ישורון ויבעט". ומפני זאת היראה צוה ה' במקרא בכורים כל שנה לפניו ית' ולפני שכינתו. - וכבר ידעת גם כן חזק התורה לזכור המכות שחלו על המצריים תמיד: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים" "למען תספר באזני בנך", ובדין היה לעשות כן בזה הענין, מפני שהם ענינים המאמחים הנבואה והגמול והעונש.

ספר החינוך: מרשטי המצוה לפי שאדם מעורר מחשבותיו ומצייר בלבבו האמת בכח דברי פיו, ועל כן בהיטיב אליו ה', ובברכו אותו ואת אדמתו לעשות פירות וזכה לחביאם לבית אלוהינו ראוי לו לעורר לבנו דברי פיו

ולחשוב, כי הכל הגיע אליו מאת אדון העולם ויספר חסדיו ית' עלינו ועל כל ישראל דרך כלל; ועל כן מתחיל בענין 'יעקב אבינו, שחלצו האל מיד לבן, וענין עבודת המצרים בנו והצילנו הוא ית' מידם ואחר השבט מבקש מלפניו להתמיד הברכה עליו...

1. הסבר מה ההבדל בין דבריהם?
2. הסבר את המלים המטוטלות בקו בדברי בעל ספר החפור?
3. היכן מצינו ראיה במקרא לכך שה"ראשית" אשר צווינו לתתה לשם דוקא היא החביבה על אדם - והוא בטבעו להוט אחריה?

(1) א' והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלוקיך בותן לך נחלה וירישתה וישבת בה.

מגיד שלא נתייבנו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה.
בשל 'צידה לדרך' מקשה:

קשה, למח לי קרא? תיפרק ליה מקרא (שמות כג ט) "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלוקיך" דילפיבן מיניה: "בזמן שיה לך בית - יש לך בכורים; אין לך בית - אין לך בכורים". מכאן אמרו, שאין בכורים בזהגין אלא בפני הבית דוקא, כדתנן בפרק ב' דבכורים ובסוף שקלים.

ובספרי קיליף ליה מקרא (פסוק ד') "ולעז הכהן הסנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלוקיך". - כל זמן שיש לך מזבח - יש לך בכורים; וכל זמן שאין לך מזבח - אין לך בכורים.

(2) ג' ואמרת אליו: הגדתי היום לה' אלוקיך, כי באתי אל הארץ רש"י ד"ה ואמרת אליו: שאינך כפוי טובה.

(3) ה' ארמי אובד אני וירד מצרימה ויגר סם במתי מעט.
רש"י ד"ה וירד מצרימה: ועוד אחרים באו עלינו לכלותינו, שאחרי זאת ירד יעקב למצרים.

(4) ט' ריביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש.
רש"י ד"ה אל המקום הזה: זה בית-המקדש.
 " ויתן לנו את הארץ: כמסעור.

x x מה ראה רש"י צורך לומר שמלת "הארץ" יש לפרשה כאן כמשמעה? והשווה רש"י דב' ט"ז י"ט וד"ה לא תטה משפט: כמשמעו.
" " " " י"ז י"ט " דברי התורה: כמשמעו.

- (5) ו' וירעו אותנו המצרים ויעבדנו ויתנו עלינו עבודה קשה.
העמק דבר ד"ה וירעו אותנו:
 "וירעו לנו" מיבעי! כמו שכתוב בפרשת חוקת (במד' כ' ט"ו) "וירעו לנו מצרים". אלא הפירוש "וירעו אותנו המצרים" - עשו אותנו לרעים וכפויי סוּבָה, עד שחשדו אותנו ואמרו: (שם' א' י') "בורסך גם הוא על סובאינו וגו'", מה שלא עלה על דעת ישראל.

1. התוכל לתת תשובה אחרת לתמיהתו זו, למה לא נאמר גם כאן -
- בהתאם לכללי הלשון וכפי שכתוב במסדבר כ' - "וירעו לבנו"?

xxx 2. רש"י אינו מפרש במקומו דבר, ולעומת זה הוא מפרש במדבר כ' ט"ו ד"ה וירעו לנו: סבלנו צרות רבות.

הסבר מה קשי מצא רש"י בפסוק ההוא, והלא דוקא שם לשון הפסוק הוא בהתאם לכללי הלשון (וכפי שמעיר על כך גם בעל העמק דבר לעיל)?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ קרית משה ירושלים.